BY-NC-ND

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2019, 26(1), p. 130–156.

CIVILINIS TURTO KONFISKAVIMAS KAIP ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO UŽKARDYMO TEISINIS INSTRUMENTAS

Romualdas Drakšas

Mykolo Romerio universiteto Mykolo Romerio teisės mokyklos
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas

Pateikta 2019 m. vasario 21 d., parengta spaudai 2019 m. balandžio 27 d.

DOI: 10.13165/JUR-19-26-1-06

Santrauka. *Straipsnyje nagrinėjama teisės aktuose vartojamų sąvokų reikšmė bei naujuose įstatymų projektuose kuriamo turto civilinio konfiskavimo probleminiai aspektai. Jame kritiškai žvelgiama į naujų įstatymų projektų autorių siekį turto civilinį konfiskavimą laikyti pagrindiniu įstatymo tikslu. Jame taip pat pabrėžiama, kad turto konfiskavimas per se kelia daug problemų administracinėje ir baudžiamojoje teisėje, bet jis bus dar problemiškesnis civiliniame procese, kuriame neturėtų būti baudžiamosios teisės kategorijų ir institutų, nepritaikytų šiam procesui. Straipsnyje siūloma apsvarstyti galimybę sukurti naują dokumentų rinkinį, kuris atitiktų konstitucinius ir tarptautinių dokumentų reikalavimus.*

Reikšminiai žodžiai: *organizuotas nusikalstamumas, baudžiamoji atsakomybė, civilinis turto konfiskavimas, civilinis procesas.*

Įvadas

Šiuolaikiniame visuomenės vystymosi etape visose šalyse iškyla įvairiausių ekonominių ir socialinių problemų, tačiau viena didžiausių – organizuotas nusikalsta-

© Mykolo Romerio universitetas, 2019
© Mykolas Romeris University, 2019
ISSN 1392–6195 (print), ISSN 2029–2058 (online)
http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/
http://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/

mas žmonių elgesys, kuris dažnai turi daugialypį pobūdį. Todėl kiekviena šalis kelia sau svarbiausią užduotį – užtikrinti visuomenės saugumą ir tvarką, garantuoti savo piliečių teisių ir laisvių apsaugą. Kadangi organizuotos nusikalstamos veikos paprastai peržengia vienos šalies ribas, tai tokių nusikaltimų užkardymas tampa sunkiu uždaviniu ne tik vienai šaliai, bet ir visai tarptautinei visuomenei. Įvairių technologijų, susisiekimo priemonių vystymasis ir tarptautinės komercinės veiklos bei turizmo plėtra XXI a. lemia vis pavojingesnį įvairių šalių nusikalstamų organizuotų grupių vienijimąsi. Juolab, kad daugelio Europos šalių teisėsaugos institucijos pagrindinį dėmesį turėjo skirti teroristiniams išpuoliams ir pabėgėlių problemoms. Organizuotų grupių padarytų nusikaltimų užkardymas vyksta visame pasaulyje ir turi įtakos daugeliui Europos Sąjungos (toliau – ES) veiklos ir politikos sričių. Intensyvų organizuotų grupių padarytų nusikalstamų veikų plitimą kriminologai įvardija organizuotu nusikalstamumu[1].

Šiai problemai spręsti nepaprastai svarbus nacionalinis bei tarpvalstybinis teisėsaugos institucijų bendradarbiavimas ir veiksmų koordinavimas. 2000 m. lapkričio 15 d. priimta „Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuota nusikalstamumą" siekiama skatinti bendradarbiavimą organizuotų nusikalstamų grupių padarytų tarptautinių, savo pobūdžiu sunkių nusikaltimų užkardymui, tyrimui ir asmenų patraukimui baudžiamojon atsakomybėn už jų padarymą. Šios Konvencijos 31 straipsnyje nurodoma, kad ratifikavusios šią Konvenciją valstybės turi dėti pastangas parengti ir įvertinti nacionalinius projektus bei nustatyti ir diegti optimalius veiklos būdus ir strategiją, kurių tikslas yra tarptautinio organizuoto nusikalstamumo prevencija. Jos, laikydamosi pagrindinių savo vidaus teisės principų, siekia sumažinti esamas ar būsimas galimybes organizuotoms nusikalstamoms grupėms dalyvauti teisėtose rinkose naudojant nusikalstamu būdu įgytas pajamas, priimdamos atitinkamus įstatymus, administracines ar kitas priemones[2]. Pabrėžtina ir tai, kad ES taip pat prisideda prie reikšmingo darbo, kurį atliko tarptautinės organizacijos, ypač priimdamos Jungtinių Tautų Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (Palermo konvencija). Pavyzdžiui, 2008 m. spalio 24 d. ES Tarybos pamatiniame sprendime Dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu nurodoma, kad kiekviena valstybė narė imasi reikalingų priemonių užtikrinti, kad šiame sprendime išvardyti veiksmai, susiję su nusikalstama organizacija, būtų laikomi nusikalstamomis veiko-

1 Pavyzdžiui, Aurelijus Gutauskas, „Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas", *Jurisprudencija* 31, 41 (2003): 60-72; E. Ciklauri-Lammich Organisierte Kriminalität und Korruption sowie deren Bekämpfung in Deutschland. Helmut Kury (Hrsg.) Strafrecht und Kriminalität. Entwicklungen in Mittel- und Osteuropa. Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, Bochum S (2004): 85–86; Janina Blachut, Andrzej Gaberle, Krysztof Krajewski, *Kryminologija* (Gdansk, 2000), 300; Джозефа Ф. Шели, *Криминология*. 3-е международное издание (Питер, 2003), 320 ir kt.

2 Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuota nusikalstamumą. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 51-1933.

mis[3]. Šiuo požiūriu svarbūs ir 2005 m. vasario 24 d. ES Tarybos pamatinis sprendimas 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo[4], ES 2017 m. kovo 15 d. Kovos su terorizmu direktyva[5], 2018 m. priimta nauja Kovos su pinigų plovimu direktyva, kurioje nustatytos naujos baudžiamosios teisės nuostatos, siekiant sutrikdyti ir užblokuoti nusikaltėlių prieigą prie finansinių išteklių, įskaitant išteklius, kurie naudojami teroristinei veiklai[6] ir kt.

Taigi tarptautiniais dokumentais Lietuva įpareigojama nustatyti nusikalstamumo užkardymo prioritetus, atkreipiant ypatingą dėmesį į nusikaltimus daromus elektroninėje erdvėje, organizuotų nusikaltėlių grupių daromas nusikalstamas veikas, prekybos žmonėmis ir nelegalios imigracijos užkardymą, taip pat užkardant nusikaltimus finansams ir pinigų plovimą bei palengvinti turto susigrąžinimą, siekiant veiksmingai konfiskuoti neteisėtai gautą pelną. Šiems uždaviniams įgyvendinti Lietuva parengė net tris įstatymų projektus: 2016 m. Lietuvos Respublikos Seimui pateiktas Organizuoto nusikalstamumo užkardymo ir kontrolės įstatymo projektas, 2018 m. parengtas Lietuvos Respublikos neteisėto praturtėjimo prevencijos įstatymo projektas ir 2019 m. Lietuvos Respublikos turto civilinio konfiskavimo įstatymo projektas[7]. Visuose, kaip svarbiausioji, numatyta turto konfiskavimo priemonė.

Šiame straipsnyje daugiau dėmesio ir norėjosi skirti vienai plačiausiai visuomenėje nuskambėjusiai organizuoto nusikalstamumo užkardymo priemonei – civilinio turto konfiskavimui, kuris ir numatytas minėtuose įstatymų projektuose. Šiuo požiūriu yra svarbios mūsų teisės mokslo atstovų mintys apie turto konfiskavimą apskritai:

---

3 2008 m. spalio 24 d. ES Tarybos pamatinis sprendimas 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu, žiūrėta 2018 lapkričio 24 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX%3A32008F0841

4 Žiūrėta 2018 lapkričio 24 d.,http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:068:0049:0051:LT:PDF

5 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/541 dėl kovos su terorizmu, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/475/TVR ir iš dalies keičianti Tarybos sprendimą 2005/671/TVR, žiūrėta 2016 lapkričio 24 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32017L0541

6 Directive of the European Parliament and of the Council on combating money laundering by criminal law, Brussels, 19 September 2018, žiūrėta 2016 lapkričio 24 d., http://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-30-2018-INIT/en/pdf

7 Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo ir kontrolės įstatymo projektas, žiūrėta 2018 lapkričio 28 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/3a14b360d64911e59019a599c5cbd673?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=2965a3dd-2668-46e4-94e7-4054804f4fa8; Lietuvos Respublikos neteisėto praturtėjimo prevencijos įstatymo projektas, žiūrėta 2011 lapkričio 28 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/7de88741e3ef11e8bcacfff937113a43?positionInSearchResults=9&searchModelUUID=b3f22dd3-354d-43bc-9d51-f0770ad082f7 ; Lietuvos Respublikos turto civilinio konfiskavimo įstatymo projektas, žiūrėta 2019 vasario 19 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/872a6a601b2311e9bd28d9a28a9e9ad9?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=a8d8fb45-1230-444e-9387-f2ff9b12f458

pavyzdžiui, E. Kavoliūnaitės išvados apie išplėstinio turto konfiskavimo tikslus bei teisines prielaidas[8]; R. Paužaitės turto konfiskavimo prigimties ir iš nusikalstamos veikos gauto turto konfiskuotinumo analizė[9]; V. Piesliako atskirų turto konfiskavimo klausimų apžvalga Vakarų valstybių ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje[10]; E. Švilpaitės nuosavybės teisių ribojimo klausimų analizė Europos žmogaus teisių konvencijos taikymo požiūriu[11] ir kt. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai nagrinėjami autorių kolektyvo išleistoje monografijoje „Kad nusikaltimai neapsimokėtų“ [12]. Turto konfiskavimo klausimai analizuojami ir užsienio šalyse, pavyzdžiui, D. Winch, K. Schmidthuber, W. Hassemer, M. Arnold, O. B. Курлаева ir kt. autorių darbuose [13].

Pabrėžtina, kad mokslinėje literatūroje dar nėra konkrečių siūlymų, kaip minėti įstatymų projektai galėtų būti taikomi, taip pat neatsakyta į klausimą, ar tokie įstatymai apskritai įmanomi nepažeidžiant esminių teisės principų. Šiame straipsnyje autorius, prisijungdamas prie teorinių diskusijų, siekia išnagrinėti ir įvertinti siūlomų teisės normų taikymo dėl nepagrįsto turto ir nepagrįstai įgytų pajamų turto civilinio

---

8 Eglė Kavoliūnaitė, „Turto konfiskavimas: reguliavimo tikslai ir teisinės prielaidos taikyti išplėstinį turto konfiskavimą Lietuvoje“. *Teisės problemos* 1, 59 (2008): 24–53.

9 Rasa Paužaitė, „Turto konfiskavimo teisinės prigimties problemos“, *Jurisprudencija* 8, 98 (2007): 20-28; Rasa Paužaitė, „Iš nusikalstamos veikos gautas turtas kaip konfiskuotino turto rūšis“, *Socialinių mokslų studijos* 4, 4 (2009):195–214.

10 Vytautas Piesliakas, „Turto konfiskavimas Vakarų valstybių baudžiamojoje teisėje“, *Teisės problemos* 3 (1994): 39–47; Vytautas Piesliakas, „Neteisėtu būdu gautų pajamų konfiskavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje: siekiai ir realybė“, *Jurisprudencija* 18, 2 (2011): 675–688.

11 Eglė Švilpaitė, „Valstybės teisė riboti nuosavybės teisę pagal Europos žmogaus teisių konvencijos pirmąjį protokolą“, *Jurisprudencija* 44, 36 (2003). Paminėtina, kad kai kurie turto konfiskavimo klausimai buvo vertinami teisės mokslininkų nagrinėjant neteisėto praturtėjimo klausimus. Pavyzdžiui, Aurelijus Gutauskas, „Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo baudžiamasis teisinis vertinimas“, *Jurisprudencija* 98, 8 (2007): 62–70; Oleg Fedosiuk, „Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo“, *Jurisprudencija* 19, 3 (2012): 1215–1233; Laurynas Pakštaitis, „Neteisėtas praturtėjimas kaip nusikalstama veika: ištakos, kriminalizavimo problema, taikymas, perspektyvos“, *Jurisprudencija* 20, 1 (2013): 319–341.

12 Bikelis S., Čepytė B., Girdauskas M., Medelienė A., Mulevičius M., Simaitis R., Žėkas T. Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai. Monografija. (Vilnius: Justitia, 2014).

13 David Winch, „Confiscation and Criminal Lifestyle“, 2006, žiūrėta 2018 lapkričio 28 d. https://accountingevidence.co.uk/documents/articles/Confiscation%20and%20criminal%20lifestyle.pdf; Lathrin Schmidthuber, *Konfiskation, Verfall und Einziehung. Das Geschäft mit der Kriminalität (*MANZ Verlag: Wien, 2016); Winfried Hassemer, *Warum Strafe sein muss: Ein Plädoyer* (Ullstein Verlag Gmbh, 2009); Michaela Arnold, Verfall, *Einziehung und Unbrauchbarmachung (§§ 73 bis 76a StGB): Reformdiskussion und Gesetzgebung seit dem 19.* Jahrhundert (Juristische Zeitgeschichte / Abteilung 3) (German Edition). Band 44, De Gruyter (24 April 2015); Оксана Владимировна Курлаева, *Конфискация имущества как мера государственного принуждения*, Автореферат кандидата юр. Наук (Рязань, 2013), žiūrėta 2018 lapkričio 28 d. http://www.dissercat.com/content/konfiskatsiya-imushchestva-kak-mera-gosudarstvennogo-prinuzhdeniya

konfiskavimo galimybes, jų teisinį veiksmingumą. Šiems tikslams pasiekti straipsnyje taikomi ne tik įprastiniai teisiniams tyrimams metodai (teisinės analizės, sisteminis, lyginamasis, teleologinis, istorinis ir kt.), bet ir aksiologinis metodas.

1. Teisės aktuose vartojamos sąvokos

Kaip minėta, organizuotų grupių padaryti nusikaltimai kelia didžiausią susirūpinimą daugelyje ES šalių. Todėl saugumas tapo vienu iš svarbiausių veiksnių užtikrinant aukštą Europos visuomenės gyvenimo kokybę ir saugant ypatingos svarbos infrastruktūros objektus, pasitelkiant bendrų grėsmių prevenciją ir jas šalinant[14]. Pabrėžtina, kad pagrindiniai su nusikalstamumu susiję pavojai ir grėsmės, su kuriais šiuo metu susiduria Europa, pavyzdžiui, prekyba narkotikais, elektroniniai nusikaltimai, prekyba žmonėmis, organizuotų grupių padaryti nusikaltimai, ekonominiai nusikaltimai ir korupcija ir pan., svarbūs ir Lietuvos Respublikai. Šios pagrindinės grėsmės turi tiesioginės įtakos piliečių gyvenimui, saugumui ir gerovei. Akivaizdu, kad gyvenimo kokybė ir visuomenės pasitikėjimas Lietuvos valstybe iš esmės priklauso nuo sugebėjimo garantuoti saugumą ir stabilumą šalyje, bendradarbiauti su kaimyninėmis šalimis ir šalimis partnerėmis, siekiant pašalinti pagrindines nesaugumo priežastis. Organizuotų grupių daromi nusikaltimai neigiamai veikia daugelį valstybės gyvenimo sričių ir vertybių, diskredituoja visuomenės politinę ir teisinę sistemas, mažina pasitikėjimą valdžia, stabdo verslo plėtrą. Šių nusikaltimų užkardymas pripažįstamas viena iš svarbiausių prioritetinių krypčių.

Vienas iš pavojingiausių visuomenės reiškinių vėl iškelia kriminologinę problemą – kaip Lietuvos valstybė XXI a. apibrėžia organizuotą nusikalstamumą. Akivaizdu, kad ši samprata nepaprastai svarbi nacionaliniam bei tarpvalstybiniam bendradarbiavimui ir teisėsaugos institucijų veiksmų koordinavimui. Tai, kad nėra vieningų įstatyminių šio reiškinio apibrėžimo kriterijų, ne tik trukdo teisėsaugos institucijoms atskirti šį reiškinį nuo bendrininkų grupių padarytų nusikaltimų, bet ir spręsti sudėtingus jo užkardymo klausimus.

Lietuvos Respublikos Seimas dar 1997 m. liepos 1 d. priėmė Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymą, kuriame nustatė organizuoto nusikalstamumo užkardymo priemones, jų taikymo principus, pagrindus ir skyrimo tvarką. Tačiau šiame įstatyme neapibrėžė pačios organizuoto nusikalstamumo sąvokos. Buvo tikimasi, kad ji bus konkretizuota kituose teisės aktuose, sprendžiant svarbiausias įstatymo taikymo problemas. Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymu ir Nacionalinio saugumo strategija, dar 2003 m.

14 Europos Sąjungos Tarybos išvados dėl 2014–2017 m. ES prioritetų kovos su sunkių formų ir organizuotu nusikalstamumu srityje nustatymo, dėl kurių susitarta 2013 m. birželio 6–7 d. Teisingumo ir vidaus reikalų tarybos posėdyje, žiūrėta 2018 gruodžio 12 d., https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Strategijos/Tarybos_isvados_2014-2017_ES_prioritetai.pdf

kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383 patvirtino Nacionalinę nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programą, kurioje numatė teisės aktų leidybos politikoje skirti ypatingą dėmesį teisės aktų, kurie realiai užtikrintų korupcijos, organizuoto nusikalstamumo prevenciją ir kontrolę, rengimui ir priėmimui (34 straipsnio 3 p.). Šios programos 53 straipsnyje greta kitų prioritetinių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės krypčių išskyrė organizuoto nusikalstamumo prevenciją ir kontrolę. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šioje programoje vartojamos tokios kriminologijos mokslo sąvokos kaip „organizuotas nusikalstamumas“, „nusikalstamumo prevencija ir kontrolė“ ir kt.[15]. Tačiau 4 jos straipsnyje apibrėžtos tik nusikaltimų prevencijos ir nusikaltimų kontrolės sąvokos. Organizuoto nusikalstamumo prevencijai ir kontrolei skirtame 57 straipsnyje nurodytos pasireiškimo kriminalinės veiklos formos (turtiniai, smurtiniai nusikaltimai, prekyba narkotikais, prekyba žmonėmis, teroristiniai aktai ir kita) ir iškelti pagrindiniai šio reiškinio prevencijai ir kontrolei keliami uždaviniai. Pavyzdžiui, griauti ekonominį organizuotų nusikalstamų grupuočių potencialą, nusikalstamo verslo ir vidaus organizacinę infrastruktūrą bei ryšius, kitus organizuotos nusikalstamos veiklos pagrindus, ypatingą dėmesį skiriant vadovaujančioms ir organizuojančioms grupuočių grandims; sukurti veiksmingą kontrolės mechanizmą, trukdantį legalizuoti nusikalstamu būdu įgytas lėšas; aktyvinti teisėsaugos, finansų ir kontrolės bei kitų suinteresuotų institucijų veiklą, nukreiptą prieš organizuotas nusikalstamas grupuotes, užtikrinti jų bendradarbiavimą, įgyvendinti atsakomybės neišvengiamumo principą ir kt. Kartu buvo siekiama, kad vykdant organizuoto nusikalstamumo kontrolę, būtų itin atidžiai vertinamos taikomos poveikio priemones, ar jos atitinka žmogaus teises. Programos autorių nuomone, didelis šio nusikalstamumo pavojingumas negali būti pagrindas taikyti ypatingas priemones, kurios pažeistų žmogaus teises.

Manytina, kad programoje neapibrėžta organizuoto nusikalstamumo sąvoka leido gausiam programos vykdytojų būriui skirtingai interpretuoti šios sąvokos turinį ir gerokai nutolti nuo programoje įtvirtintų uždavinių[16]. Vyriausybės nutarimu buvo

---

15 Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 32-1318. Ši programa parengta atsižvelgiant į JTO dokumentų nuostatas – Vienos deklaracijos dėl nusikalstamumo ir teisingumo: pasitinkant dvidešimt pirmojo amžiaus iššūkius, kurią priėmė Dešimtasis Jungtinių Tautų Organizacijos kongresas dėl nusikaltimų prevencijos ir elgesio su nusikaltėliais, vykęs 2000 m. balandžio 10–17 d., ir patvirtino Generalinės Asamblėjos 2000 m. gruodžio 4 d. rezoliucija Nr. 55/59, bei į Nusikalstamumo prevencijos ir baudžiamosios teisenos komisijos dešimtojoje sesijoje 2001 m. rugsėjo 6–7 d. sukonkretintą šių nuostatų įgyvendinimo planą.

16 Reikia pripažinti, kad organizuoto nusikalstamumo samprata yra nevienareikšmė ir pasaulyje yra diskusijų, prieštaravimų bei kolizijų šaltinis. Pavyzdžiui, Vokietijoje organizuotas nusikalstamumas (*Organisierte Kriminalität*) suprantamas kaip daugiau nei dviejų dalyvių susivienijimas daryti nusikaltimus ilgesnį arba neapibrėžtą laiką, kurių kiekvienas atskirai arba jų visuma turi svarbią reikšmę kryptingai siekiamam pelnui arba valdžiai. Vokietijos

patvirtinti net 3 Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos įgyvendinimo priemonių planai ir tik viename iš jų Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos, Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos, Generalinė prokuratūra, Mykolo Romerio universitetas planavo 2006 m. išanalizuoti organizuoto nusikalstamumo ekonomikoje tendencijas, parengti ir įgyvendinti atitinkamas taktines prevencijos priemones. Tikėtasi, kad ši priemonė sudarys teisines ir organizacines sąlygas užkirsti kelią organizuotam nusikalstamumui ekonomikoje[17]. Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2007–2009 metų įgyvendinimo priemonių plane buvo siūlomos priemonės, kurios paprastai vykdomos pagal atskirų institucijų darbuotojų tarnybines pareigas ar galėjo turėti minimalią įtaką specialiam organizuoto nusikalstamumo užkardymui. Pavyzdžiui, Policijos departamentas organizuoto nusikalstamumo prevencijai ir kontrolei, be kita ko, planavo įsigyti techninių priemonių, naudojamų operatyvinei veiklai, ikiteisminiam tyrimui, taip pat kovojant su terorizmu, įsigyti transporto priemonių, kelti operatyvinių darbuotojų kvalifikaciją[18]. Programos 2010–2012 metų įgyvendinimo priemonių plane organizuoto nusikalstamumo prevencijai ir kontrolei apskritai nebuvo planuojamos jokios priemonės[19]. Todėl kyla abejonių, ar Lietuvos teisėsaugos institucijos realiai vertina kylančias grėsmes. Pabrėžtina, kad beveik niekas (išskyrus kai kuriuos kriminologus – S. Justickaja, G. Sakalauskas ir kt.) nesigilino į mokslinį planuojamų priemonių pagrįstumą ir jų suderinamumą su organizuoto nusikalstamumo prevencijai ir kontrolei keliamais uždaviniais. Taip pat niekas iš valstybinių institucijų nesidomėjo ir

---

mokslininkai išskiria tris pagrindinius apibūdinančius šį reiškinį požymius: nusikalstamos veikos daromos panaudojant komercines ar pramonines struktūras, naudojama jėga arba kitos įbauginimui skirtos priemonės arba šiomis priemonėmis stengiasi daryti įtaką politikai, žiniasklaidai, valstybiniam valdymui, teisingumui arba ekonomikai. Ši sąvoka neapima teroristinių išpuolių. Žr. Günther Kaiser, *Kriminologie*: *Ein Lehrbuch, C. F. Müller* (Verlag, Heidelberg, 1996), 410. Lenkijos kriminologai analizuoja atskiras jų struktūras. Žr. Janina Blachut, Andrzej Gabele, Krzysztof Krajewski, *Kryminologija*, (Gdansk: Arche s. c., 2000), 300-304. Pasak A. Gutausko, organizuotas nusikalstamumas – tai visuomenės produktas, pasižymintis specifinėmis charakteristikomis ir darantis didelį poveikį visuomenės gyvenimui. Tai specifinis reiškinys (struktūrizuotas junginys, užsiimantis kriminaline veikla), glaudžiai susijęs su ekonomika bei su profesionaliu nusikalstamumu, taikantis įvairias prievartos formas ir negalintis gyvuoti be korupcijos ir protekcionizmo (žr. „Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema“ *Jurisprudencija* 13, 5 (1999): 21–31.

17 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. 12 Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2005–2006 metų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 6-158.

18 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 8 d. nutarimas Nr. 806 Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2007–2009 metų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 90-3575.

19 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. 247 Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2010–2012 metų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo, *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 31-1433.

tuo, kokių davė rezultatų daugiau kaip dešimtmetį galiojusi Nacionalinė nusikaltimų kontrolės ir prevencijos programa, ar planuotos priemonės realiai buvo įgyvendintos, ar buvo veiksmingos ir efektyvios. Suprantama, kad patikrinti priemonių veiksmingumą yra sudėtinga. Tam ryžtasi nedaugelis mokslininkų. Dėl objektyvumo būtina paminėti, kad kriminologijos moksle ne kartą bandyta nustatyti prevencijos programų veiksmingumą (*Roberto Martinsono ir Laurenco Shermano* tyrimai). Mokslininkai priėjo prie vienareikšmių išvadų – tik nežymi, vos kelis procentus sudaranti prevencijos projektų dalis yra veiksminga[20]. Tai lėmė kritinį ir atsargų Lietuvos mokslininkų požiūrį į nusikaltimų užkardymo programas[21].

Tačiau programų vertinimas nėra šio straipsnio tikslas. Jame norima tik atkreipti dėmesį į tai, kad teisės aktuose turėtų būti aiškiau apibrėžtos pagrindinės sąvokos, kurios padėtų valdžios institucijų pareigūnams geriau suvokti siekiamą tikslą, nusikalstamo elgesio esmę ir jo užkardymo galimybes. Imituojama organizuoto nusikalstamumo užkardymo veikla, kuriant įvairias programas ir jų įgyvendinimo planus, leidžia institucijoms pasinaudoti valstybės lėšomis kitų tikslų realizavimui.

Šiame kontekste derėtų paminėti, kad kai kurios šalys organizuoto nusikalstamumo sąvokas apibrėžia įstatyminėmis nuostatomis. Pavyzdžiui, JAV ši sąvoka įtvirtinta 1968 Nusikalstamumo kontrolės ir saugumo gatvėse įstatyme (*Omnibus Crime Control and Safe Streets Act of 1968*)[22]. Vokietijos Federalinių Žemių teisingumo ir vidaus reikalų ministrai, atsakingi už prokuratūros ir policijos bendradarbiavimą vykdant baudžiamąjį persekiojimą organizuoto nusikalstamumo srityje, dar 1990 m. parengė bendrąsias gaires, kuriose ne tik apibrėžta konkrečią organizuoto nusikalstamumo sąvoka, bet ir nurodė pagrindinius (*Generelle Merkmale*) bei alternatyvius specialiuosius jų veiklos požymius (*Spezielle Merkmale*)[23].

---

20 Svetlana Justickaja, „Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityviosios prie įrodymais grindžiamos“, *Teisės problemos* 1, 71 (2011), 82–83.

21 Gintautas Sakalauskas, „Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje nuostatos: tarp absurdo ir kokybės“, *Kriminologijos studijos* 4, (2016): 72–97.

22 „The Omnibus Crime Control and Safe Streets Act of 1968“ organizuotas nusikalstamumas apibrėžiamas kaip neteisėtas, labai organizuotas ir drausmingas asmenų susivienijimas, užsiimantis neteisėtu prekių ir paslaugų teikimu, įskaitant, bet neapsiribojant, azartinius lošimus, prostituciją, paskolų tvarkymą, narkotikus, darbdavių reketą ir kitą neteisėtą šių organizacijų narių veiklą. Žr. Costanza S. E., *Organized Crime, History of in the United States. Encyclopedia of Criminology and Deviant Behavior,* Volume III (Bryant, Clifton d., 2000), 413–417.

23 Richtlinien für das Straf- und Bußgeldverfahren – RiStBV. Anlage E. Gemeinsame Richtlinien der Justizminister/-senatoren und der Innenminister/-senatoren der Länder über die Zusammenarbeit von Staatsanwaltschaft und Polizei bei der Verfolgung der Organisierten Kriminalität. Pavyzdžiui, šiame teisės akte pagrindiniams požymiams priskiriama: nusikalstamos veikos, kurių kiekviena atskirai arba jų visuma turi svarbią reikšmę pelno arba valdžios siekiui (Gewinn- oder Machtstreben), veikiama ilgai arba neterminuotą laiką (auf längere oder unbestimmte Dauer), pasidalijama darbais (Arbeitsteiligkeit), yra bendras dviejų ar daugiau asmenų veikimas (Zusammenwirken von mehr als zwei Beteiligten), veika planinga (planmäßige Begehung), žiūrėta 2018 gruodžio 18 d., https://www.cyberfahnder.de/nav/them/

Lietuvoje organizuoto nusikalstamumo sąvoka suformuluota 2016 m. vasario 18 d. Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo ir kontrolės įstatymo (toliau – Organizuoto nusikalstamumo užkardymo) projekte. Jame nurodoma, kad organizuotas nusikalstamumas – tai organizuotų nusikalstamų grupių nusikalstamų veikų prieš visuomenę ir valstybės saugumą, žmogaus gyvybę, sveikatą, ekonomiką, verslo tvarką, valstybės finansus ar nuosavybę vykdymas. Taigi šioje sąvokoje pabrėžiami svarbiausieji požymiai: 1) daromos nusikalstamos veikos, t. y. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 11 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos; 2) nusikalstamas veikas daro organizuotos nusikalstamos grupės; 3) pabrėžiamas nusikalstamų veikų objektas: visuomenės ir valstybės saugumas, žmogaus gyvybė ir sveikata, ekonomika, verslo tvarka ir valstybės finansai, nusikaltimai nuosavybei. Manytina, kad nusikalstamų veikų objektai gali būti alternatyvūs arba gali būti daromos nusikalstamos veikos, pažeidžiančios kelis nurodytus objektus. Kriminologijos mokslo požiūriu organizuotas nusikalstamumas yra reiškinys, galintis apimti beveik visų rūšių nusikalstamas veikas (t. y. ir nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus)[24]. Todėl lieka nevisiškai aišku, kodėl nepaminėtos nusikalstamos veikos žmogaus laisvei, vaikui ir šeimai, veikos susijusios su disponavimu ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis, sprogstamosiomis ar radioaktyviosiomis medžiagomis arba karine įranga, su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis ir kt.

Tačiau nevertinant kritiškai pačios organizuoto nusikalstamumo sąvokos (iš kriminologinių ar baudžiamosios teisės pozicijų), vis dėlto derėtų pozityviai vertinti patį faktą, kad įstatymo projekte yra pateikta organizuoto nusikalstamumo sąvoka. Tačiau kyla kita esminė problema, ar Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo projekte pateikta sąvoka, kuri pagrįsta baudžiamosios teisės definicijomis, neprieštarauja jame numatytai griežčiausiai šio reiškinio kontrolės priemonei – nepagrįsto turto ir (ar) pajamų civiliniam konfiskavimui (21 straipsnis). 2012 m. rugsėjo 18 d. priimto Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo 3 straipsnyje įtvirtintas sistemiškumo principas *inter alia* reiškia, kad teisės normos turi derėti tarpusavyje. Deja, šiuo atveju šitos taisyklės nėra laikomasi.

Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo projekte „Organizuota nusikalstama grupė“ apibrėžta kaip organizuota fizinių asmenų, veikiančių tam tikrą laiko

erm/ristbv-e.htm

24 Eliko Ciklauri-Lammich, „Organisierte Kriminalität und Korruption sowie deren Bekämpfung in Deutschland“, *Strafrecht und Kriminalität. Entwickliungen in Mittel-und Osteuropa*. (Hrsg.) Helmut Kury, (Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, Bochum, 2004), 85; Viktoras Justickis, *Kriminologija*, I dalis, Vadovėlis, (Vilnius: LTU, 2001), 319–327; Dennis J. Kenney, James O. Finckenauer, *Organized Crime in America* (Belmont, Calif.; London: Wadsworth, c 1995); *Основы борьбы с организованной преступностью* /под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова (Инфра-М: Москва,1996); М. Н. Данилова, „Понятие «организованная преступность» в отечественной правовой системе“, *Молодой ученый* 19 (2018), 282–285, žiūrėta 2019 sausio 9 d., https://moluch.ru/archive/205/50334

tarpą, pasiskirsčiusių funkcijų ar užduočių vykdymą, taikančių vidinius disciplinos, pasitikėjimo ir (ar) kontrolės principus ir (ar) naudojančių prievartos priemones, įskaitant bauginimą, grupė, kurios tikslas vykdyti sunkius ir (ar) labai sunkius nusikaltimus, nukreiptus į pelno ir (ar) kitokios naudos gavimą. Taigi ši sąvoka skiriasi nuo BK 25 straipsnyje įtvirtintos organizuotos grupės sąvokos. BK 25 straipsnio 3 dalyje nurodoma, jog organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Minėto įstatymo projekte pabrėžiama: 1) organizuota nusikalstama grupė yra tik fiziniai asmenys; 2) ši grupė veikia tam tikrą laiką; 3) ji pasiskirsto funkcijomis ir užduotimis; 4) jai būtina vidinė disciplina, taip pat pasitikėjimo ir (ar) kontrolės principai ir (ar) prievartos priemonių, įskaitant bauginimą, naudojimas; 5) grupės tikslas – daryti sunkius ir (ar) labai sunkius nusikaltimus, nukreiptus į pelno ir (ar) kitokios naudos gavimą. Taigi BK 25 straipsnyje apibrėžtos organizuotos grupės sąvoka yra daug platesnė, nes ji apima platesnį nusikalstamų veikų ratą – kelis nusikaltimus bei apysunkius nusikaltimus. Neatmestina ir tai, kad daranti nusikaltimus organizuota grupė gali pasitelkti ir juridinius asmenis, nors jie bendrininkais pagal BK 25 straipsnį nelaikomi, o jų atsakomybės klausimas sprendžiamas pagal BK 20 straipsnio nuostatas. Vidinė narių disciplina, kontrolės ir prievartos priemonės, siekis pelno ar kitokios naudos nėra būtinuoju baudžiamajame įstatyme įvardytos grupės požymiu. Neaiški abstrakti „kitokios naudos“ sąvoka leidžia spėlioti, ar tai asmeninė ar turtinė nauda. „Kitokios asmeninės naudos“ samprata teismų praktikoje yra tapatinama su siekiu gauti neturtinio pobūdžio naudos: paslaugos, pažado, privilegijos ir pan.[25] Visa tai suponuoja galimybę neribotai išplėsti asmenų, kuriems gali būti taikomos nusikaltimų užkardymo ir kontrolės priemonės, ratą. Pabrėžtina, kad pateikto įstatymo projekto atveju šie požymiai sudaro organizuoto nusikalstamumo užkardymo požymių visumos (bendrininkavimo požymių ir bendrai daromos nusikalstamos veikos, numatytos BK Specialiosios dalies straipsnyje) įrodinėjimo dalyką ir bendrininkų atsakomybės pagrindą.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad BK 25 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nusikalstamo susivienijimo sąvoka, kuri „organizuoto nusikalstamumo“ sąvokoje visiškai neminima. Nusikalstamas susivienijimas, kaip viena iš bendrininkavimo darant nusikalstamą veiką (ar veikas) formų yra tada, kai bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Taigi, šiai bendrininkavimo formai būdingas grupės asmenų ryšys,

25 Galima būtų suabejoti galiojančia teismų praktika, ar *paslaugos*, *pažadas*, *privilegijos* iš tiesų visais atvejais yra tik neturtinio pobūdžio. Daugelyje atveju tai gali būti susiję su turtine nauda, kurią asmuo gaus ateityje (pavyzdžiui, pažadas sumokėti skolas, priimti asmenį į darbą, suteikti garbės nario statusą ir pan.). Tačiau šio straipsnio tikslas nėra teismų praktikos kvestionavimas, todėl šie klausimai plačiau nenagrinėjami.

jų veiklos apjungimas, sutelktos pastangos, kurių dėka, pasiskirsčius vaidmenis ar užduotis, įgyvendinamas nusikalstamas ketinimas, t. y. įvykdomas sunkus ar labai sunkus nusikaltimas. Kiekvieno bendrininko veikla susijusi priežastiniu ryšiu su pavojingais padariniais, kurie yra vieningo jungtinio dalyvavimo rezultatas. Nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) kasacinėje 2013 m. vasario 26 d. nutartyje pabrėžė, kad vienas iš požymių, skiriantis nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės (BK 25 straipsnio 3 dalis) – nusikaltimų sunkumas. Apie baudžiamajame įstatyme nurodytų nusikalstamo susivienijimo požymių buvimą sprendžiama atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes. Tokiomis reikšmingomis aplinkybėmis gali būti grupės dalyvių tarpusavio ryšių ilgalaikiškumas (trukmė priklauso ir nuo tikslų, daromų nusikaltimų skaičiaus, tam reikalingo laiko ir pan.), veiklos planavimas, dalyvių specializacija, visų veiksmų koordinavimas ir kontrolė, lėšų turėjimas, panaudojimas priemonių (pvz.: ryšių, transporto, saugyklų, kitokio turto), reikalingų nusikalstamiems ketinimams įgyvendinti, tikslingas informacijos kaupimas bei panaudojimas nusikaltimams daryti ar nuslėpti ir kt.[26] Taigi nusikalstamam susivienijimui būdingas aukštas organizuotumo lygis ir tai yra vertinimo dalykas, kurį nulemia konkrečios bylos ypatybės, joje nustatytų aplinkybių visuma. Galima daryti prielaidą, kad projekto autoriai nusikalstamų susivienijimų asmenų daromas veikas laikytų sudedamąja organizuoto nusikalstamumo dalimi. Tačiau, kaip minėta, organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas[27] nėra susieti su specialiu tikslu – pelno ir (ar) kitokios naudos gavimu; organizuota grupė gali susiformuoti konkrečiam nusikaltimui, ir išankstinis susitarimas ar „tam tikras laiko tarpas susiformuoti" tokiai grupei nėra būtinas; organizuota grupė nebūtinai yra susijusi su prievartos ir bauginimo metodų naudojimu ir kt.

Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatyme nustatyti teisėkūros principai išreiškia tam tikrus imperatyvius reikalavimus, keliamus teisėkūroje dalyvaujantiems

26 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 26 d. nutartis byloje 2K-57/2013, http://eteismai.lt/byla/206311615501661/2K-57/2013

27 Šiame kontekste paminėtina ir tai, kad apibrėžimas „Organizuota nusikalstama grupė" neatitinka ir 2008 m. spalio 24 d. Tarybos pamatinio sprendimo 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu 1 straipsnio apibrėžimų „nusikalstama organizacija" ir „struktūrą turintis susivienijimas". **Nusikalstama organizacija** – struktūrą turintis susivienijimas, įkurtas per tam tikrą laikotarpį, susidedantis iš daugiau nei dviejų asmenų, sutartinai veikiančių siekiant vykdyti nusikalstamas veikas, už kurias baudžiama laisvės apribojimo arba laisvės atėmimo bausme, kurios ilgiausia trukmė yra bent ketveri metai, arba griežtesne bausme, ir kuriomis siekiama tiesiogiai arba netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos; **struktūrą turintis susivienijimas** – susivienijimas, kuris sudarytas neatsitiktinai, siekiant nedelsiant įvykdyti nusikalstamą veiką, kurio narių pareigos nebūtinai turi būti formaliai nustatytos, ir kuriame nebūtinas narystės tęstinumas ar išvystyta struktūra. Tarybos Pamatinis Sprendimas 2008/841/TVR, 2008 m. spalio 24 d. „Dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu", 42, žiūrėta 2019 sausio 11 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32008F0841

subjektams, siekiant sukurti vientisą, nuoseklią, darnią ir veiksmingą teisės sistemą. Be svarbių tikslingumo, proporcingumo, pagarbos asmens teisėms ir laisvėms, atvirumo ir skaidrumo, efektyvumo principų jame įtvirtintas ir aiškumo principas, reiškiantis, kad teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti logiškas, nuoseklus, glaustas, suprantamas, tikslus, aiškus ir nedviprasmiškas. Šiame kontekste paminėtina, jog Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat nesenai yra konstatavęs, jog įstatymuose vartojami neapibrėžti ir migloti terminai teisėkūros požiūriu yra ydingi[28]. Taigi įstatymo projekte pateikta organizuoto nusikalstamumo samprata ne tik turi derėti su kitomis nuostatomis, bet ir turi būti realiai įgyvendinama. Kartu pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas, norėdamas išvengti netikslumų ir dviprasmiškumų, nepaisydamas teisėkūros reikalavimų apskritai nepateikia sąvokų aiškinimo. Pavyzdžiui, 2018 m. lapkričio 9 d. užregistruotuose derinimui Lietuvos Respublikos neteisėto praturtėjimo prevencijos įstatymo projekte ir 2019 m. sausio 18 d. Lietuvos Respublikos turto civilinio konfiskavimo įstatymo projekte nėra jokių sąvokų išaiškinimo.

Manytina, kad teisės aktuose, skirtuose kovai su organizuotu nusikalstamumu turėtų būti aiškiau apibrėžtos pagrindinės sąvokos, kurios turėtų derėti tarpusavyje ir nebūti „miglotos" bei dviprasmiškos, tik tada jos padėtų teisėsaugos institucijų pareigūnams geriau suvokti siekiamą tikslą, nusikalstamo elgesio esmę ir jo užkardymo galimybes.

2. Nauja organizuoto nusikalstamumo užkardymo priemonė – turto civilinis konfiskavimas

Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto (NSGK) pirmininkas V. Bakas teigė, kad 2018 m. rudenį tikrai bus priimtas civilinio turto konfiskavimo įstatymo projektas[29]. Tai numatė jau kelerius metus Seime pateikinėjamas Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo projektas. Jo autoriai buvo įsitikinę, kad nepagrįsto turto ir pajamų konfiskavimas yra veiksmingiausia organizuoto nusikalstamu-

28 Vokietijos Konstitucinio Teismo nutarimas „Erfolglose Verfassungsbeschwerde gegen den Ordnungswidrigkeitentatbestand der sexuellen Handlung mit Tieren", žiūrėta 2018 m. gruodžio 2 d., http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2016/bvg16-011.html

29 „Turto konfiskavimo projektas – jau už kampo: sunerimsite, net jei nesate nusikaltėlis", *Kas vyksta Kaune*, birželio 11, 2018, http://kaunas.kasvyksta.lt/2018/06/11/politika/turto-konfiskavimo-projektas-jau-uz-kampo-sunerimsite-net-jei-nesate-nusikaltelis/#ixzz5QDnD7MQT; „Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai", *Slaptai.lt*, birželio 4, 2018, https://slaptai.lt/vytautas-bakas-siulo-nedelsiant-grieztinti-licencijas-ziniasklaidai-ir-parengti-civilinio-turto-konfiskavimo-istatyma/; „Pernavas L.: „Lietuvoje veikia keliasdešimt organizuotų nusikalstamų grupuočių", *15min.lt*, gruodžio 28, 2016, https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/organizuotas-56-733164?copied ir kt.

mo užkardymo priemonė. Tačiau šio įstatymo projekto kūrėjai neatsižvelgė į daugelį aplinkybių.

Įstatymo projekto 9 straipsnyje numatytos šios organizuoto nusikalstamumo kontrolės priemonės: 1. Oficialus perspėjimas – organizuoto nusikalstamumo kontrolę įgyvendinančio padalinio pareigūno rašytinis reikalavimas asmeniui būtinai laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų asmenų teisių ir laisvių, nedaryti teisės pažeidimų ir supažindinimas su galimomis teisinėmis pasekmėmis. 2. Teismo įpareigojimai – tam tikrų pareigų ir (ar) teisių apribojimo asmenims nustatymas prevenciniais tikslais, siekiant apsaugoti visuomenės ir valstybės saugumą, užtikrinti viešąją tvarką, užtikrinti kitų asmenų teises ir laisves. Teismo įpareigojimų rūšys: 1) nepalaikyti ryšių su nurodytais asmenimis tiesiogiai, per kitus asmenis, techninėmis ar kitomis priemonėmis; 2) nekeisti nuolatinės gyvenamosios vietos be pareigūno sutikimo ir nustatytu laiku būti gyvenamojoje vietoje; 3) nesilankyti nurodytose vietose; 4) nevairuoti transporto priemonės; 5) informuoti pareigūną apie visus sandorius, kurių vertė yra didesnė nei 40 bazinių socialinių išmokų, t. y. 1520 eurų (toliau – BSI) [30]; 6) areštuoti turtą; 7) įpareigoti asmenį ir su juo susijusius asmenis deklaruoti ir pagrįsti turtą ir (ar) pajamas; 8) taikyti laikiną apribojimą arba draudimą verstis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla; 9) taikyti intensyvią priežiūrą.

Tačiau, kai asmuo neįvykdo teismo įpareigojimo deklaruoti turtą ir (ar) pajamas arba nors ir įvykdo įpareigojimą deklaruoti, tokia deklaracija nepagrindžia nuosavybės ar patikėjimo ar kitokio pobūdžio teise valdomo, naudojamo, disponuojamo turto ir (ar) pajamų įgijimo teisėtu būdu, jo turtas gali būti konfiskuojamas. Lietuvos Respublikos gyventojų turto deklaravimo įstatymo 3 straipsnyje nurodoma, kad gyventojai privalo deklaruoti nekilnojamąjį daiktą, įskaitant nebaigtą statyti statinį; kilnojamąjį daiktą, jeigu šios rūšies daiktui pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus privaloma teisinė registracija; pinigines (tiek paskolintas, tiek pasiskolintas) lėšas, turimas bankuose ir kitose kredito įstaigose bei ne bankuose ir kitose kredito įstaigose, jeigu jų bendra suma viršija 1 500 eurų; meno kūrinius, brangakmenius, juvelyrinius dirbinius, tauriuosius metalus, kurių vieneto vertė viršija 1 500 eurų; vertybinius popierius, jeigu jų bendra vertė viršija 1 500 eurų. Taigi laiku nedeklaravus mažiau nei dviejų vidutinių darbo užmokesčių sumos (2019-01-01 vidutinis darbo užmokestis bruto 935,7 euro) asmeniui gali būti konfiskuojamas turtas be pradėto ikiteisminio tyrimo ir be priimto apkaltinamojo nuosprendžio. Sprendimą konfiskuoti asmens turtą turėtų priimti apygardos teismo pirmininkas ar jo įgaliotas teisėjas, gavęs generalinio prokuroro ar jo įgalioto Generalinės prokuratūros prokuroro motyvuotą teikimą, parengtą pagal organizuoto nusikalstamumo kontrolę įgyvendinančio pada-

30 Pabrėžtina, kad bazinių socialinių išmokų dydis nesikeičia nuo 2015 m. ir yra lygus 38 eurai, žiūrėta 2019 sausio 2 d., https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-statistika/pagrindiniai-socialiniai-rodikliai

linio vadovo ar jo įgalioto pareigūno pateiktus duomenis, tačiau nespręsdamas klausimo, ar asmuo padarė nusikaltimą, ar ne. Šiame kontekste pabrėžtina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija, galiojanti kitų įstatymų sistema bei visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos nepaneigia galimybės įstatymais nustatytomis sąlygomis ir tvarka nusavinti turtą arba apriboti jo valdymą, naudojimą ar disponavimą juo. Tačiau nuosavybės teisių ribojimas suponuoja ir paisymą baudžiamosios teisės normose nustatytų reikalavimų. Baudžiamosios atsakomybės esmė – kryptingi teisės normose numatyti asmens suvaržymai dėl jo smerktino veikimo ar neveikimo, kuris tomis normomis yra draudžiamas. Įstatymo projekte pateikta organizuoto nusikalstamumo sąvoka suponuoja būtinumą Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau tekste – BPK) nustatyta tvarka įrodyti, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką. Šiame etape pagrindiniu teismo uždaviniu turėtų būti – remiantis įstatymu išsamiai ir nešališkai ištirti baudžiamosios bylos medžiagą ir priimti teisėtą, pagrįstą bei teisingą nuosprendį. Esminis teismo „pagalbininkas" šiame procese yra baudžiamosios ir baudžiamojo proceso teisės principai, turintys svarbią reikšmę užtikrinant Lietuvos Respublikos Konstitucijoje garantuojamas žmogaus teises ir laisves. Akivaizdu, kad priimant sprendimą be ikiteisminio tyrimo ir apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo pažeidžiami teisingumo, proporcingumo, *nullum crimen sine lege, nullum crimen sine culpa*, humanizmo principai, taip pat nekaltumo prezumpcija, proceso šalių lygiateisiškumo ir rungimosi principas, teismo proceso viešumas ir žodiškumas, kaltinamojo teisė į gynybą, proceso greitumas ar procesinės prievartos proporcingumas ir kt. Todėl manytina, kad projekte pateikta organizuoto nusikalstamumo sąvoka turi derėti su kitomis šio įstatymo projekto nuostatomis, o jo efektyviam užkardymui ir kontrolei būtina sukurti ir specialų šių priemonių įgyvendinimo modelį garantuojantį teisėtumo, asmens teisių ir laisvių apsaugos, humaniškumo principų, taip pat įtikinėjimo bei prievartos derinimo principo įgyvendinimą.

Tad šiandieninė realybė yra ta, kad Lietuvoje civilinį turto konfiskavimą siekiama įteisinti nenustačius, kad asmuo kaltai padarė nusikalstamą veiką ir be BPK įtvirtinto teisinio mechanizmo, o tik apsiribojus keliomis lakoniškomis Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo projekto nuostatomis, kurios ne tik verčia abejoti įstatymo sėkme, bet ir kelia grėsmę nepagrįstai riboti asmenų nuosavybės teises.

Civilinio konfiskavimo institutą kuriančių įstatymų projektuose bandomas įtvirtinti žemesnis neteisėtos turto kilmės įrodymų pakankamumas be būtinumo įrodyti padarytą nusikalstamą veiką, iš esmės pažeidžia nuosavybės teisių teisinį reguliavimą[31]. Šiuo požiūriu yra akivaizdžių neatitikimų, susijusių su numatytų priemonių proporcingumu siekiamiems tikslams ir turto konfiskavimo teisiniu sureguliavimu.

31 Pabrėžtina, paties civilinio turto konfiskavimo, kaip teisinio fenomeno, baziniai principai galėtų būti nagrinėjami kitame moksliniame straipsnyje. Juolab kad iš teikiamo projekto nėra aiški ne tik pati turto civilinio konfiskavimo samprata, bet ir autorių požiūris į naujojo instituto taikymo pagrindus, kurie iš esmės galėtų būti vertinami labiau kaip turto civilinio konfiskavimo taikymo sąlygos, bet ne pagrindai (projekto 2 straipsnis).

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 17 straipsnio 2 punkte skelbiama: „Iš nieko negali būti savavališkai atimta jo nuosavybė“. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr. 1, iš dalies pakeistas protokolu Nr. 11, 1 straipsnis nustato, kad „Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomas naudotis savo nuosavybe. Iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra būtina visuomenės interesams ir tik įstatymo nustatytomis sąlygomis bei vadovaujantis bendraisiais tarptautinės teisės principais. Tačiau ankstesnės nuostatos jokiu būdu neriboja valstybės teisės taikyti tokius įstatymus, kokie, jos manymu, jai reikalingi, kad ji galėtų kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgdama į bendrąjį interesą arba kad garantuotų mokesčių, kitų rinkliavų ar baudų mokėjimą.“[32] Tai *inter alia* reiškia, kad nuosavybė gali būti paimta tik įstatymais nustatyta tvarka ir kompetentingo valstybės organo. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad „Kiekvienas žmogus, kaltinamas nusikaltimo padarymu, laikomas nekaltu tol, kol jo kaltumas neįrodytas pagal įstatymą“ [33]. Taigi šioje Konvencijoje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija suponuoja ir asmens nuosavybės teisių gynimą įstatymų nustatyta tvarka. Vadinasi, asmens turtas negali būti konfiskuojamas neįrodžius nusikalstamos veikos padarymo vadovaujantis BPK nuostatomis. Turto konfiskavimo procesas turi būti siejamas su baudžiamuoju kaltinimu.

Lietuva, ratifikuodama minėtus tarptautinius dokumentus, besąlygiškai prisiėmė įsipareigojimus: garantuoti, kad jos vidaus teisė atitinka jų nuostatas ir nepažeidžia jose ginamų ir saugomų teisių bei laisvių, o asmeniui garantuojama nuosavybės teisių apsauga. Bet koks nuosavybės apribojimas turi būti ne tik teisėtas ir siekti teisėto tikslo, bet ir atitikti proporcingumo reikalavimą. Privaloma užtikrinti teisingą pusiausvyrą tarp visuomenės intereso užkardyti organizuotų asmenų grupių padaromas nusikalstamas veikas ir asmens pagrindinių teisių apsaugos reikalavimų. Tarptautinių dokumentų nuostatoms atliepia ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnio antrojoje dalyje yra įtvirtinta norma, kad nuosavybės teises saugo įstatymai. Ši Konstitucijos norma *inter alia* lemia tai, kad nuosavybei ginti kuriama įstatymų sistema, užtikrinanti įvairių ir dinamiškų nuosavybės santykių apsaugą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas dar 1997 m. balandžio 8 d. nutarime yra pabrėžęs, kad „Svarbiausias tokios įstatymų sistemos kūrimo principas – jos elementų nuosavybės apsaugai skirtų teisės normų suderinimas, esamų ir galimų prieštaravimų ginant nuosavybės teises pašalinimas“ [34]. Todėl visų Organizuoto nusikalstamumo užkardymo

32 1950 m. lapkričio 4 d. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 96-3016.

33 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987; Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497.

34 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 26 straipsnio pirmosios dalies atitikimo

įstatymo projekto nuostatų suderinamumas turėtų būti svarbiausias uždavinys. O pateiktame įstatymo projekte pasirinktas teisinis reguliavimas gerokai peržengė Konstitucinio Teismo nuostatų turinį. Šio projekto 2 straipsnio 1 dalyje pateikta asmens, susijusio su organizuotu nusikalstamumu, sąvoka. Teigiama, kad asmuo, susijęs su organizuotu nusikalstamumu – tai asmuo, apie kurį įstatymų nustatyta tvarka gauta informacija, liudijanti, kad šis asmuo tiesiogiai ar netiesiogiai palaiko nuolatinius, abipusiai naudingus ryšius su organizuotomis nusikalstamomis grupėmis arba jų nariais, jei tokių ryšių palaikymas bei paties asmens elgesys (užfiksuoti veiksmai) sudaro pagrindą manyti, kad asmuo gali žinoti apie organizuotos nusikalstamos grupės ar atskirų jos narių (ar nario) vykdomą nusikalstamą veiklą. Esminis akcentas yra tas, kad asmuo „tiesiogiai ar netiesiogiai palaiko nuolatinius, abipusiai naudingus ryšius su organizuotomis nusikalstamomis grupėmis arba jų nariais“. Nesvarbu, ar jie darys nusikalstamas veikas, ar ne – jų turtas gali būti konfiskuojamas. Pakanka tik gauti informacijos, kad asmuo tiesiogiai ar netiesiogiai palaikytų abipusiai naudingus ryšius su organizuotomis nusikalstamomis grupėmis (jų nariais) ir galėtų žinoti apie organizuotos nusikalstamos grupės vykdomą nusikalstamą veiklą. Visgi, vertinant įstatymo kilnų tikslą – užkardyti ir kontroliuoti organizuotą nusikalstamumą – abejotina, ar vien prielaidos apie galėjimą žinoti, jog jo kaimynas, vaikystės draugas, bendramokslis ir pan. daro nusikalstamą veiklą, jau gali būti teisėtas pagrindas konfiskuoti asmens turtą. Manytina, kad tokiu būdu būtų pažeistas konstitucinis proporcingumo principas, nepagrįstai konfiskuojamas teisėtai įsigytas turtas ir išplėsta įstatymo taikymo sritis asmenims, kurie nedaro ir net neketina daryti nusikalstamas veikas. Įstatymo projekte net nereikalaujama BPK numatyta tvarka nustatyti, kad asmuo tikrai žinojo apie organizuotos nusikalstamos grupės daromą nusikalstamą veiklą. Pakanka tik gauti informacijos, kad asmuo galėjo žinoti. Neaišku ir kokio lygio „žinojimas“ turėtų būti – asmuo tiksliai žino apie konkrečią nusikalstamą veiklą, ar tik abstrakčiai supranta (numano, girdėjo paskalas), kad galbūt yra daroma nusikalstama veikla – įstatymo projektas neatskleidžia. Lygiai taip pat neaiškios ir neapibrėžtos sąvokos „netiesiogiai palaiko“ „abipusiai naudingus ryšius“. Ar bet kokios sąsajos buvimas su organizuotos nusikalstamos grupės nariu (pavyzdžiui, kartu vakarais vedžioja šunis) jau gali reikšti netiesioginį ryšių palaikymą, ar visgi sąsaja turėtų atitikti aiškius BK ir BPK apibrėžtus kriterijus? Pagal įstatymo projekto formuluotę „abipusiai naudingi ryšiai“ nebūtinai turėtų būti nusikalstami, jie gali būti ir giminiški, moraliniai, komerciniai, bendruomeniniai ar bet kokie kiti nematerialaus pobūdžio žmonių tarpusavio ryšiai. Visos šios daugiaprasmės sąvokos suteikia laisvę pareigūnams „laisvai“ interpretuoti „asmens, susijusio su organizuotu nusikalstamumu“ sąvoką. Akivaizdu, kad tokiems asmenims, laiku nedeklaravus arba netinkamai deklaravus turtą ir pajamas, gali būti taikomas turto konfiskavimas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijai, *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 31-770

Siekiant užtikrinti proporcingumo principo įgyvendinimą, žmogaus teisių apsaugą bei maksimaliai sumažinti galimybę piktnaudžiauti turto konfiskavimu, Organizuoto nusikalstamumo užkardymo ir kontrolės įstatyme turėtų būti labai aiškiai apibrėžta, ką reiškia netiesioginis ryšių palaikymas, kokius kriterijus turi atitikti abipusiai naudingi ryšiai. Manytina, kad šios sąvokos turėtų derėti su BK 24 ir 25 straipsniuose įtvirtintomis sąvokomis, apibrėžiančiomis bendrininkavimo rūšis ir formas, kad ryšiai su organizuotų grupių ir nusikalstamų susivienijimų nariais būtų aiškūs ir nedviprasmiški.

Nediskutuotina, kad demokratinio pobūdžio pliuralistinis visuomenės gyvenimas reikalauja ne tik naujo kompleksinio požiūrio į organizuotų grupių padarytų nusikaltimų vertinimą, bet ir didesnio sugebėjimo užkardyti šiuos nusikaltimus. Tokiais veiksmais valstybė siekia mažinti sunkių nusikalstamų veikų skaičių ir užtikrinti kiekvieno individo, o per tai – ir visos visuomenės, saugumą. Tačiau visi sprendimai, kuriuos priima teisėsaugos institucijos, turi užtikrinti deramą tikslingumo, proporcingumo ir teisingumo lygį, o visi pažeidę baudžiamosios teisės nuostatas asmenys turi būti traktuojami taip, kaip jie privalo tokioje pozicijoje būti traktuojami.

3. Įstatymo paskirtis – civilinis turto konfiskavimas

Ir gerai pagrįstiems įstatymų projektams, sukurtiems vadovaujantis teisėkūros principas, išreiškiančiais tam tikrus imperatyvius reikalavimus, keliamus teisėkūroje dalyvaujantiems subjektams, nėra lengva įsitvirtinti populizmo, stereotipų ir nesaugumo atmosferoje. Deja, dažnai procedūriniai baudžiamojo įstatymo taikymo trūkumai ir bausmių vykdymo spragos pačių pareigūnų, betarpiškai taikančių teisės normas, pateikiami kaip baudžiamojo įstatymo trūkumai. Ši pozicija dažnai išreiškiama teiginiu, kad baudžiamoji teisė turi būti taip kodifikuota, jog atspindėtų kiekvieną konkretų nusikaltimo faktą ir leistų nubausti kiekvieną nusikaltusi asmenį. R. Ludi rašė, valstybės įgaliotos institucijos per žmonių bendruomenėje egzistuojančių teisės normų taikymo praktiką išties atlieka tam tikrą funkciją, kuri pasireiškia kaip reakcija į neteisingumą ir moralinės tvarkos įtvirtinimą, tačiau jos negali patvirtinti iliuzijų sukurti visuomenę be nusikaltimų[35].

2018 m. lapkričio 9 d. užregistruotas derinimui ir viešoms diskusijoms teikiamas Vidaus reikalų ministro vadovaujamos darbo grupės parengtas įstatymų pakeitimų projektų paketas, kuriuo siūloma sudaryti prielaidas neteisėto praturtėjimo prevencijai ir tam pagaliau įteisinti civilinės konfiskacijos institutą. Civilinio konfiskavimo institutas būtų taikomas didesnės nei 2000 BSI dydžio vertės (76000 eurų) turtui, kuris galimai įgytas iš neteisėtos veiklos ar iš neteisėtų pajamų šaltinių, ar neteisėtu būdu (projekto 1 straipsnis). „Lietuvos Respublikos neteisėto praturtėjimo

35 Regula Ludi, *Die Fabrikation des Verbrechens: Zum Geschichte der modernen Kriminalpolitik 1750–1850* (Tübingen: Bibliotheca-Academica-Verl., 1999), 14–15.

prevencijos įstatymo“ projekte siūloma jo nuostatas taikyti asmenims, kurie buvo įtariami, kaltinami nusikaltimų, numatytų BK Specialiojoje dalyje padarymu, tačiau už juos nebuvo nuteisti[36], taip pat asmenims, kurie anksčiau buvo įtariamaisiais kriminalinėse ar korupcijos bylose arba buvo patekę į kriminalinės žvalgybos pareigūnų akiratį kaip galimai susiję su nusikalstamu pasauliu. Ši priemonė galėtų būti taikoma ir tokio asmens artimiesiems, kuriems įtartinas turtas galėjo būti perleistas.

2019 m. sausio 18 d. Seime užregistruotas dar vienas, t. y. jau trečias įstatymo projektas „Lietuvos Respublikos turto civilinio konfiskavimo įstatymo“ projektas. Pagal šį projektą turto civilinis konfiskavimas taikomas asmens turtui ar jo daliai, neproporcingai jo teisėtoms pajamoms, kai jį valdo, naudoja ir (ar) disponuoja asmenys: 1) kurie buvo kaltinami ar nuteisti už konkrečių nusikaltimų, numatytų nurodytuose BK Specialiosios dalies straipsniuose, padarymą; 2) asmenys, kurių atžvilgiu baudžiamasis procesas dėl nurodytų nusikaltimų nebuvo pradėtas arba buvo nutrauktas BPK 3, 212, 327 straipsniuose nustatytais pagrindais; 3) atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės už šiuos nusikaltimus asmenys; 4) priklausantys trijų ir daugiau asmenų grupei, suburtai nusikalstamai veikai daryti, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas ir šie asmenys yra organizuotų nusikalstamų grupių, kurias identifikuoja Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, vadovaudamasis sukauptų duomenų apie asmenų ryšius su organizuotomis nusikalstamomis grupėmis ar jų nariais analitiniu įvertinimu ir policijos generalinio komisaro patvirtinta metodologija, nariai; 5) kiti fiziniai ar juridiniai asmenys, kuriems asmuo perleido savo turtą ir kuris žinojo arba turėjo žinoti, kad šio turto vertė neatitinka turto perleidėjo teisėtų pajamų (toliau – nesąžiningas įgijėjas). Neteisėto praturtėjimo prevencijos įstatymo projekte, turtas laikomas neproporcingu asmens teisėtoms pajamoms, kai šio turto vertė turto įgijimo metu neatitinka asmens teisėtų pajamų ir šis skirtumas viršija 2000 bazinių bausmių ir nuobaudų dydžio (BBND) sumą, t. y. 100 000 eurų[37].

36 Tai: Nusikaltimai žmogaus laisvei (147 ir 157 straipsniai), Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams (178, 180-182[1], 183, 184, 189, 189[1] straipsniai), Nusikaltimai ekonomikai ir verslo tvarkai (199-200, 202, 203, 207 straipsniai), Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai (213-221, 222 straipsniai), Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (225-228 straipsniai), Nusikaltimai visuomenės saugumui (249-252 straipsniai), Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis, sprogstamosiomis ar radioaktyviosiomis medžiagomis arba karine įranga (253, 254, 256, 257[1] straipsniai), Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis (260, 261 straipsniai), Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai (292 straipsnis) ir Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai dorovei (307 straipsnis).

37 Teisės aktuose, reglamentuojančiuose nusikalstamų veikų ir administracinių nusižengimų kvalifikavimą bei bausmių ir nuobaudų dydžių apibrėžimą ir apskaičiavimą, vartojamas rodiklis „minimalusis gyvenimo lygis“, arba „MGL“, yra tapatus ir lygus baziniam bausmių ir nuobaudų dydžiui. 2018 m. sausio 1 d. BBND yra 50 Eur (Dėl Lietuvos Respublikos

Vertinant visus įstatymų projektus (taip pat ir Organizuoto nusikalstamumo užkardymo ir kontrolės įstatymo projektą) pastebėtina, kad jie visiškai pagrįstai buvo griežtai įvertinti teisės mokslininkų – S. Bikelio, O. Fedosiuk, R. Drakšo, D. Raulušaičio ir kitų autorių[38]. Pirminė pateiktų naujų įstatymų projektų analizė rodo, kad šių projektų rengėjai nepakankamai įsigilino į tokiais įstatymais ginamus teisinius gėrius, jų teisėtas gynimo ribas ir padarinius.

Minėta, kad vadovaudamasis teisėkūros principais įstatymų leidėjas turi siekti sukurti vientisą, nuoseklią, darnią ir veiksmingą teisės sistemą. Įstatymu įtvirtintas teisėkūroje dalyvaujantiems asmenims imperatyvus reikalavimas – paisyti tikslingumo, proporcingumo, pagarbos asmens teisėms ir laisvėms, sistemiškumo, efektyvumo ir kitų teisėkūros principų. Šiuo požiūriu kelia didelių abejonių pateiktų įstatymų projektų tikslai. Jeigu Neteisėto praturtėjimo prevencijos įstatymo tikslas – nustatyti teisines priemones neteisėto praturtėjimo prevencijai įgyvendinti, nustatyti neteisėtos kilmės turto nustatymo, konfiskavimo teisinius pagrindus ir tvarką, tai Turto civilinio konfiskavimo paskirtis – nustatyti turto civilinio konfiskavimo teisinius pagrindus ir tvarką. Pasak V. Bako, „Civilinis konfiskavimas nukreiptas ne prieš verslininkus ir ne prieš tarnautojus. Jis nukreiptas prieš turtą“ [39]. Taigi antruoju atveju „neužtušuotas“ pagrindinis siekis – konfiskuoti turtą. Suprantama, kad ne kiekvienas naujas įstatymų leidėjo siekis užkardyti organizuotų grupių padarytas nusikalstamas veikas turėtų būti vertinamas kaip antihumanizmas, tačiau galios bausti turėtojas *inter alia* turi ir pareigą išvengti paradokso *Summum jus, summa injuria* – aukščiausia teisė ir didžiausias neteisingumas. Neabejotina, kad turto konfiskavimas gali būti priemonė kilniems tikslams pasiekti, tačiau ši priemonė negali tapti įstatymo tikslu. Siekiant padidinti nusikalstamu būdu gautų pajamų konfiskavimo efektyvumą, dau-

---

Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimo Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ pakeitimo (2017-08-30 Nr. 707, TAR, 2017-09-05, i. k. 2017-14215).

38 „Skubios civilinio turto konfiskavimo pataisos gali būti diskredituotos – teisininkas“, *Verslo žinios*, apkričio 12, 2018 https://www.vz.lt/finansai-apskaita/2018/11/12/skubotos-civilinio-turto-konfiskavimo-pataisos-gali-buti-diskredituotos-teisininkas#ixzz5XrzJOR2V; Oleg Fedosiuk, „Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė“, *Jurisprudencija* 19, 2 (2012): 715-738; Oleg Fedosiuk, „Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo“, *Jurisprudencija* 19, 3 (2012): 1215-1233; Romualdas Drakšas, „Civilinis turto konfiskavimas – kol kas tik paviršutiniška iniciatyva“, vasario 6, 2017, https://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininko-komentaras-civilinis-turto-konfiskavimas-kol-kas-tik-pavirsutiniska-iniciatyva.d?id=73647930; „Darius Raulušaitis civilinio turto konfiskavimo įstatyme rado logikos ir matematikos klaidų“, *15min.lt*, lapkričio 14, 2018, https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/darius-raulusaitis-civilinio-turto-konfiskavimo-istatyme-rado-logikos-ir-matematikos-klaidu-56-1057386?copied

39 „Neteisėtai praturtėję su pinigais turės atsisveikinti: valdžia ruošia staigmeną“, „*Lietuvos ryto*“ *televizija*, sausio 24, 2019, https://plus.lrytas.lt/print/?id=8979049

gelyje šalių (Airijoje, Anglijoje, Austrijoje, Italijoje ir kt.) buvo priimti specialūs teisės aktai[40], tačiau juose turto konfiskavimas nėra savitikslis dalykas.

Taigi naujų įstatymų projektų tikslai rodo represyvumo politikos dominavimą įstatymų leidyboje ir neužtikrina teisingos pusiausvyros tarp visuomenės interesų ir žmogaus teisių laikymosi. Šiais projektais iš esmės primetama asmeniui, kurio kaltės negalėjo įrodyti teisėsaugos institucijos, ar kuris apskritai teisėtais pagrindais yra atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės arba turtą įgijusiam asmeniui, kuris žinojo arba turėjo žinoti apie kito asmens teisėtas pajamas, „nusikaltėlio" statusą vien dėl to, jog jis turėjo didesnės negu 2000 BBND vertės turtą, kurio laikymo (turėjimo) jis negali pateisinti. Visa tai leidžia manyti, kad įstatymų leidėjas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintas teises saugo labiau teoriškai, nei siekia jų realaus įgyvendinimo. Šiame kontekste paminėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) byloje *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* nuosavybės teisės apsauga susisteminta į tris taisykles bei nustatytas jų tarpusavio ryšys: norma susideda iš trijų skirtingų taisyklių. Pirma taisyklė, įtvirtinta pirmos pastraipos pirmame sakinyje, yra bendro pobūdžio ir nustato netrukdomo nuosavybės naudojimo principą; antra taisyklė, įtvirtinta tos pačios pastraipos antrame sakinyje, apima turto atėmimą ir reikalauja, kad jis būtų atliekamas esant tam tikroms sąlygoms; ir trečia taisyklė, įtvirtinta antroje pastraipoje, pripažįsta susitariančioms valstybėms teisę, be kitų dalykų, kontroliuoti naudojimąsi nuosavybe atsižvelgiant į bendruosius interesus. Trys taisyklės nėra atskiros, t. y. nesusietos: antra ir trečia taisyklės yra susijusios su tam tikros rūšies kišimusi į netrukdomą nuosavybės turėjimą ir todėl turi būti aiškinamos atsižvelgiant į bendrą principą, įtvirtintą pirmoje taisyklėje[41]. Naujų įstatymų projektų pateikimas viešojoje erdvėje manipuliuojant visuomenės interesu iš dalies parodo laipsnišką teisės sistemos nuoseklumo pažeidimą bei teisinio reguliavimo nestabilumą. Kilnūs siekiai dar nereiškia, kad į naujas grėsmes, kurios kyla atsiradus naujoms technikos priemonės ar išradingoms nusikalstamų veikų vykdymo formoms, gali būti paneigtas proporcingumo reikalavimas bei teisinga pusiausvyra tarp

40 Italijoje prevencinis neteisėtos kilmės turto arešto ir konfiskavimo mechanizmas reglamentuotas Antimafijos kodekse. *Codice Antimafia* (D.lgs. 159/2011), https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/07/24/codice-antimafia-edizione-giugno-2014#titoloI.; Airijoje - Nusikalstamai įgyto turto įstatymas (angl. Proceeds of Crime Act,), http://www.irishstatutebook.ie/eli/1996/act/30/enacted/en/print. Anglijoje nusikalstamu būdu įgyto turto įstatymas, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/29/contents Žr. Skirmantas Bikelis, Bartautė Čepytė et al., *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai* (Justitia: Vilnius, 2014). Austrijoje - Vermögensrechtliche Anordnungen. Leitfaden 18. Februar 2014, Herausgeber: Bundesministerium für Justiz, Sektion Strafrecht 1070 Wien, žiūrėta 2019 sausio 26 d., https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erlaesse/ERL_07_000_20140217_001_S90021_4_IV3_14/07_20140217_S900214IV314-Beilage_01.pdf

41 EŽTT 1982 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje 7151/75; 7152/75 *Sporrong and Lonnroth v. Sweden*. Европейский Суд По Правам Человека. Избранные решения. Т. 1 (М.: Норма, 2000), 395.

visuomenės bendrojo intereso poreikių ir asmens pagrindinių teisių apsaugos reikalavimų. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą pabrėžė, kad Konstitucijoje įtvirtinta siekiančios saugoti ir ginti bei sugebančios apsaugoti asmenį ir visuomenę nuo nusikaltimų ir kitų pavojingų teisės pažeidimų demokratinės teisinės valstybės samprata negali būti pagrindas pažeisti žmogaus teises ir laisves, suvaržyti jas labiau negu reikia visuomenei svarbiems teisėtiems tikslams pasiekti arba tokiais suvaržymais paneigti žmogaus teisių ir laisvių esmę. Todėl prevencinės priemonės, kuriomis siekiama riboti ir mažinti nusikalstamumą, taigi ir organizuotą nusikalstamumą, turi būti nustatomos įstatymu, kuriame turi būti numatyti šių priemonių taikymo pagrindai ir tikslai; įstatymu taip pat turi būti įtvirtinta įvairių prevencinių poveikio priemonių skyrimo ir taikymo kontrolės sistema, apimanti *inter alia* teisminę kontrolę bei asmens teisę kreiptis į teismą dėl savo teisių pažeidimo[42]. Taigi siekis bet kokia kaina konfiskuoti asmens turtą ir tam kuriant vis naujus įstatymų projektus, kelia abejonių dėl įstatymų leidėjo bešališkumo. Pats turto konfiskavimas per se kelia daug problemų administracinėje ir baudžiamojoje teisėje, bet jis bus dar problemiškesnis civiliniame procese, kuriame neturėtų būti baudžiamosios teisės kategorijų ir institutų, nepritaikytų šiam procesui. Pabrėžtina, kad minėtuose Airijos, Anglijos ir Italijos įstatymuose yra detaliai reglamentuojama turto konfiskavimo ir areštuoto turto naudojimo tvarka, administravimo procedūros, tokio turto savininkų ir kitų suinteresuotų asmenų teisės. Todėl manytina, kad ir Lietuvoje reikėtų apsvarstyti galimybę sukurti naują dokumentų rinkinį, kuris atitiktų konstitucinius ir tarptautinių dokumentų reikalavimus.

Vadovaudamasis BK nustatytomis bausmių skyrimo taisyklėmis, teismas kartu su bausme gali paskirti ir baudžiamojo poveikio priemonę – turto konfiskavimą (BK 72 straipsnis) arba išplėstinį turto konfiskavimą (BK 72^3 straipsnis). Jeigu išnagrinėjęs bylą teismas nesurado galimų teisėtų pajamų šaltinių, tai dar nereiškia, kad visas nuteisto asmens turimas turtas yra įgytas neteisėtai. Pasak E. Kavoliūnaitės, bendriausia prasme valstybėse turto konfiskavimui taikomi šie kriterijai: asmuo turi būti pripažintas kaltu už nusikalstamos veikos padarymą (arba bent jau turi būti padaryta nusikalstama veika); turi būti konfiskuojamas neteisėtai įgytas turtas arba priemonės, kuriomis neteisėtai įgytas turtas; numatyta galimybė konfiskuoti turtą iš trečiųjų asmenų. Reguliuojant turto konfiskavimą, persipina konfiskavimo *in rem* – kai konfiskuojamas turtas, nepriklausomai nuo to, pas ką jis yra, ir *in personam*– konfiskavimas, taikomas nusikaltimą padariusio asmens turto atžvilgiu, bruožai[43]. Taigi turto konfiskavimas yra turtinės bei prevencinės paskirties baudžiamojo poveikio priemonė, įgyvendinanti idėją, kad svarbu ne tik nubausti kaltininką paskyrus jam bausmę, bet ir padaryti nusikalstamą veiką ekonomiškai nenaudingą, taip pat išimti

42 *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 1-7.

43 Eglė Kavoliūnaitė, „Turto konfiskavimas: reguliavimo tikslai ir teisinės prielaidos taikyti išplėstinį konfiskavimą Lietuvoje“, *Teisės problemos* 1, 59 (2008): 48–49.

iš apyvartos turtą, kuris naudojamas nusikalstamoms veikoms daryti. BK 72 ir 72^3 straipsnių nuostatos yra nukreiptos tiek į fizinį asmenį kaip nusikalstamos veikos subjektą, tiek ir į juridinį asmenį. Juridiniams asmenims turto konfiskavimas gali būti skiriamas kartu su paskirta bausme ir tais atvejais, kai juridinis asmuo netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn, tačiau valdo, naudoja arba disponuoja turtu, kuris buvo nusikalstamos veikos įrankis, priemonė ar tokios veikos rezultatas, t. y. ši baudžiamojo poveikio priemonė juridiniams asmenims *mutatis mutandis* taikoma esant visoms BK 72 ir 72^3 straipsniuose numatytoms sąlygoms. Be abejo, BK nuostatos turi būti vertinamos sistemiškai derinant jas su BPK 94 straipsnio 1 dalies 1 punktu, kuriame įtvirtinta, kad priimant nuosprendį ar nutraukiant procesą BK 72 ir 72^3 straipsniuose nurodytas turtas konfiskuojamas. LAT teismų praktikos apžvalgoje dėl turto konfiskavimo pabrėžiama, kad „proceso pabaiga negali būti pagrindas turtui, kurio nusikalstama kilmė objektyviai nustatyta arba kuris buvo panaudotas darant nusikalstamą veiką, palikti apyvartoje. Galimybė taikyti turto konfiskavimą ir netraukiant kaltininko baudžiamojon atsakomybėn atitinka turto konfiskavimo instituto paskirtį. <...> Teisės doktrinoje visuotinai pripažinta, kad iš neteisės negali kilti teisė, todėl esant tokiam turto teisiniam statusui jis turi būti konfiskuojamas nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas ir kiti asmenys, kuriems minėtas turtas perduotas, yra patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Priešingu atveju šiems asmenims būtų sudaromos prielaidos disponuoti neteisėtai įgytu turtu“ [44]. Taigi, kai baudžiamasis procesas nutraukiamas teismo sprendimu BPK 3 straipsnyje nurodytais pagrindais, turtas, jeigu jis atitinka BK 72 ir 72^3 straipsniuose nurodytus požymius, gali būti konfiskuojamas pagal BPK 94 straipsnio 1 dalies nuostatas. Manytina, kad BK reglamentuotas turto konfiskavimo institutas leidžia konfiskuoti nuteistų už dalyvavimą nusikalstamame susivienijime ar organizuotų grupių bendrininkų ir jų artimųjų turtą, kuris buvo įgytas lėšomis, gautomis iš padarytų nusikalstamų veikų. Tai patvirtina ir EŽTT praktika. Antai 2012 m. balandžio 10 d. sprendime byloje Silickienė prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 20496/02) EŽTT pažymėjo, kad turto konfiskavimu buvo siekiama teisėto tikslo, atitinkančio viešąjį interesą, t. y. užtikrinti, kad pareiškėja nepasipelnytų iš nusikalstamu būdu gautų pajamų ir nebūtų padaryta žala visuomenei. Teismas atsižvelgė į tai, kad pareiškėja turėjo žinoti, jog konfiskuotas turtas įgytas iš neteisėtų nusikalstamo susivienijimo pajamų – kitoje baudžiamojoje byloje ji buvo nuteista už turto iššvaistymą bei dokumentų klastojimą ir prisipažino, kad šiomis veikomis siekė padėti savo vyrui išvengti baudžiamosios atsakomybės. Nusikaltimai buvo sunkūs ir sisteminio pobūdžio, nustatyti 22 kontrabandos stambiu mastu epizodai. Teismas pripažino, kad šiomis aplinkybėmis konfiskavimas laikytinas tinkama ir esmine kovos su organizuotu nusikalstamumu priemone. Atsižvelgęs į visas aplinkybes ir į vals-

44 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo „Teismų praktikos taikant turto konfiskavimą (BK 72 straipsnis) apžvalga“ Biuletenis *Teismų praktika* Nr. 32, žiūrėta 2019 vasario 6 d., https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/baudziamuju-bylu-apzvalgos/68

tybėms suteiktą plačią vertinimo laisvę kovojant su sunkiais nusikaltimais Teismas padarė išvadą, kad konfiskavimu nebuvo pažeista pareiškėjos teisė netrukdomai naudotis savo nuosavybe, todėl Konvencijos 1 Protokolo 1 straipsnis nebuvo pažeistas[45].

Akivaizdu, kad kai kuriems pareigūnams, tyrimuose manipuliuojantiems Kriminalinės žvalgybos įstatyme numatytomis priemonėmis – telefoninių pokalbių pasiklausymu, slaptu sekimu, slaptu patekimu į patalpas ir pan., ne visada pasiseka įstatymus pažeidusius žmones „pagauti su įkalčiais". Tokiais atvejais kaltinami asmenys yra išteisinami, o bylos nutraukiamos. Taigi atsiranda proga panaudoti surinktą medžiagą prieš asmenis turto civilinio konfiskavimo atvejams (Turto civilinio konfiskavimo įstatymo projekto 3 straipsnio 3 dalis). Reikėtų pritarti V. Nekrošiui, kad demokratinėje teisinėje valstybėje, kurioje yra gerbiamos ir ginamos asmens teisės, negali būti naudojamasi diktatoriškoms valstybėms būdingu principu „tikslas pateisina priemones", kad negalima su blogiu kovoti neteisėtomis priemonėmis, nes tuomet nelieka gėrį nuo blogio skiriančios ribos[46]. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „Nekaltumo prezumpcija neatskiriamai siejasi su kitų žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių, taip pat įgytų teisių, gerbimu ir apsauga. Ypač svarbu, kad nekaltumo prezumpcijos laikytųsi valstybės institucijos ir pareigūnai"[47].

Kaltės ar nekaltumo prezumpcijų nustatymas yra susijęs su įrodymu naštos paskirstymu ir sąlygotas galimybės įrodyti kaltę ar nekaltumą vadovaujantis Civilinio proceso kodekse (toliau – CPK) įtvirtintu rungimosi principu (CPK 12 straipsnis) lemiančiu tai, kad įrodinėjimo pareiga ir pagrindinis vaidmuo įrodinėjant tenka įrodinėjamų aplinkybių nustatymu suinteresuotoms šalims (CPK 178 straipsnis). Tačiau Turto civilinio konfiskavimo įstatymo projekte šis principas grubiai pažeidžiamas, įrodinėjimo naštą užkraunant tik vienai (asmeniui iš kurio turtas konfiskuojamas) pusei.

LAT ne kartą savo nutartyse yra pabrėžęs, kad teismai, vertindami šalių pateiktus įrodymus, remiasi įrodymų pakankamumo taisykle, o išvada dėl konkrečios faktinės aplinkybės egzistavimo daroma pagal vidinį teismo įsitikinimą, grindžiamą visapusišku ir objektyviu visų reikšmingų bylos aplinkybių išnagrinėjimu. Teismas turi įvertinti ne tik kiekvieno įrodymo įrodomąją reikšmę, bet ir įrodymų visetą, ir tik iš įrodymų visumos daryti išvadas apie tam tikrų įrodinėjimo dalyku konkrečioje

45 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. balandžio 10 d. sprendimas byloje Silickienė prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 20496/02), žiūrėta 2019 vasario 7 d., http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/SILICKIENE_2012_judgment.pdf

46 Vytautas Nekrošius, „Ar V.Bakas jau tapo naujuoju lietuvišku Tadu Blinda?", *15min.lt*, sausio 29, 2019, https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/vytautas-nekrosius-ar-v-bakas-jau-tapo-naujuoju-lietuvisku-tadu-blinda-18-1094776?copied&copied

47 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija, 2003 m. balandžio 3 d. redakcija), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai", *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 1-7.

byloje esančių faktų buvimą ar nebuvimą[48]. Taigi asmenų, kurie buvo įtariami, kaltinami nusikaltimų padarymu, tačiau už juos nebuvo nuteisti, taip pat asmenų, kurie anksčiau buvo įtariamaisiais kriminalinėse ar korupcijos bylose arba buvo patekę į kriminalinės žvalgybos pareigūnų akiratį kaip galimai susiję su nusikalstamu pasauliu, taip pat tokių asmenų artimųjų turto konfiskavimas CPK nustatyta tvarka iškels teismams naujų neaiškumų. Civilinio proceso tikslas nėra nubausti, nuteisti ar išteisinti asmenį, o tik kuo greitesnis teisinės taikos tarp šalių atstatymas. Paminėtina, kad šis tikslas yra įtvirtintas pačiu aukščiausiu tarptautiniu lygiu. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio pirmojoje dalyje *expressis verbis* nurodoma, kad kiekvienas žmogus turi teisę, kad jo byla būtų išnagrinėta nešališko teismo, per įmanomai trumpesnį laiką[49]. Vargu, ar galima tikėtis teisinės taikos atstatymo, kai kaltinamas nepilnametis, dalyvaujantis organizuotos grupės daromuose nusikaltimuose, ar artimas giminaitis arba šeimos narys, susijęs su kaltinamu ar nuteistu asmeniu, jeigu jis nesugebėjo laiku ir tinkamai deklaruoti turtą. LAT praktikoje konstatuota, kad savo esme iš nusikalstamos veikos gauto turto konfiskavimas priartėja prie civilinio poveikio priemonių, nes paimama tik tai, kas neteisėtai gauta. Kita vertus, turto konfiskavimas skiriasi nuo civilinio poveikio priemonių tuo, kad konfiskuojant turtą, jis atitenka valstybei, kai taikant civilinės atsakomybės priemones – nukentėjusiajam[50]. Teismai iš naujo kiekvienu atveju turės įvertinti ne tik kiekvieno įrodymo įrodomąją reikšmę, bet ir įrodymų visetą, ir tik iš įrodymų visumos daryti išvadas apie tam tikrų įrodinėjimo dalyku konkrečioje byloje esančių faktų buvimą ar nebuvimą. Išvadą dėl konkrečios faktinės aplinkybės egzistavimo daroma pagal vidinį teismo įsitikinimą, grindžiamą visapusišku ir objektyviu visų reikšmingų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, todėl sunku prognozuoti, ar įstatymo projekto rengėjai pasieks laukiamų rezultatų. Juolab, kad civiliniame procese taip pat gali dalyvauti ir tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus į konfiskuojamą turtą. Pagal CPK 46 straipsnio nuostatas tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus dėl ginčo dalyko, gali įstoti į bylą iki baigiamųjų kalbų pradžios. Taigi teismai turėtų užtikrinti ir trečiųjų asmenų nuosavybės teises. Todėl galima manyti, kad turto civilinio konfiskavimo bylos tęsis ilgą laiką ir ne visada tenkins įstatymo projekto rengėjų lūkesčius.

Apibendrinant reikėtų pripažinti, kad neteisėtai įgytas turtas gali būti visiškai ar iš dalies paimtas valstybės nuosavybėn taikant kitų teisės šakų normas. Pavyzdžiui, taikant Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo nuostatas mokestinio patikrinimo metu nustačius, kad asmuo įsigijo turto ir patyrė išlaidų daugiau,

48 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 8 d. nutartis Nr. 3K-3-486-2012.

49 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

50 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 27 d. nutartis Nr. 2K-270/2004 ir 2006 m. spalio 4 d. nutartis Nr. 2K-486/2006.

negu gavo pajamų, jam gali būti priskaičiuojami didesni ar papildomi mokesčiai, delspinigiai ir skiriama bauda. Be to, paisant proporcingumo principo, įstatymu galėtų būti įtvirtintas civilinio turto konfiskavimo modelis, pagal kurį būtų galima konfiskuoti turtą įrodant jo kilmės neteisėtumą, tačiau teisės aktuose nustatytos ir taikomos priemonės turėtų būti proporcingos siekiamam tikslui, neribotų asmens teisių labiau negu būtina teisėtam ir visuotinai reikšmingam tikslui pasiekti, nesudarytų prielaidų piktnaudžiauti teise.

EŽTT byloje *Arcuri prieš Italiją* pabrėžė, kad „Italijoje organizuotų nusikaltimų problema yra sukrečiančio lygio. Nežmoniškas pelnas, nusikalstamų organizacijų gaunamas iš neteisėtų veiklų, suteikia joms tokią galią, kuri sukelia grėsmę teisės viršenybei valstybėje. Priemonės, kurių buvo imtasi siekiant kovoti su šia ekonomine galia, ir ypač konfiskacinės priemonės, kurios yra skundžiamos, gali turėti esminės reikšmės kovojant su minėtomis organizacijomis (žr. taip pat sprendimą *Raimondo* byloje p. 17, para. 30). Dėl to Teismas negali neįvertinti ypatingų aplinkybių, kurios paskatino Italijos Vyriausybę imtis veiksmų.“[51] Taigi ne baudžiamasis turto konfiskavimas gali būti pateisinamas, užkardant organizuotą nusikalstamumą, tačiau jis negali būti pagrindiniu įstatymo tikslu. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „prevencinės priemonės, kuriomis siekiama riboti ir mažinti nusikalstamumą, paprastai siejasi su tam tikru žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo ribojimu, kuriuo, pabrėžtina, negali būti paneigta pati šių teisių ir laisvių esmė“ [52].

Išvados

1. Teisės aktuose, skirtuose kovai su organizuotu nusikalstamumu, turėtų būti aiškiau apibrėžtos pagrindinės sąvokos, kurios derėtų tarpusavyje ir nebūti „miglotos“ bei dviprasmiškos, tik tada jos padėtų teisėsaugos pareigūnams geriau suvokti siekiamą tikslą, nusikalstamo elgesio esmę ir jo užkardymo galimybes.
2. Lietuvoje civilinį turto konfiskavimą siekiama įteisinti nenustačius, kad asmuo kaltai padarė nusikalstamą veiką ir be BPK įtvirtinto teisinio mechanizmo, o tik apsiribojus keliomis lakoniškomis Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo projekto nuostatomis, kurios ne tik verčia abejoti įstatymo sėkme, bet ir kelia grėsmę nepagrįstai riboti asmenų nuosavybės teises.

---

51 European Court of Human Rights, *Arcuri and Others v. Italy*, žiūrėta 2019 vasario 8 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["001-22586"]}

52 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.103 straipsnio (2006 m. spalio 17 d. redakcija) 3 dalies ir Lietuvos Respublikos statybos įstatymo 28 straipsnio (2006 m. spalio 17 d. ir 2009 m. lapkričio 19 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 14-602.

3. Visuose įstatymų projektuose, bandančiuose įtvirtinti turto civilinio konfiskavimo institutą, reglamentuojamas žemesnis neteisėtos turto kilmės įrodymų pakankamumas be būtinumo įrodyti asmens padarytą nusikalstamą veiką. Iš esmės tai grubiai pažeidžia konstitucinį nuosavybės teisių reguliavimą. Šiuo požiūriu yra akivaizdžių neatitikimų, susijusių su numatytų priemonių proporcingumu siekiamiems tikslams.
4. Siekis bet kokia kaina konfiskuoti asmens turtą ir tam kuriant vis naujus įstatymų projektus, kelia abejonių dėl įstatymų leidėjo bešališkumo. Pats turto konfiskavimas *per se* kelia daug problemų administracinėje ir baudžiamojoje teisėje, bet jis bus dar problemiškesnis civiliniame procese, kuriame neturėtų būti baudžiamosios teisės kategorijų ir institutų, nepritaikytų šiam procesui. Įstatymų leidėjui reikėtų apsvarstyti galimybę sukurti naują dokumentų rinkinį, kuris atitiktų konstitucinius ir tarptautinių dokumentų reikalavimus.
5. Neteisėtai įgytas turtas gali būti visiškai ar iš dalies paimtas valstybės nuosavybėn taikant kitų teisės šakų normas. Taikant Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo nuostatas, mokestinio patikrinimo metu nustačius, kad asmuo įsigijo turto ir patyrė išlaidų daugiau negu gavo pajamų, jam gali būti priskaičiuojami didesni ar papildomi mokesčiai, delspinigiai ir skiriama bauda. Be to, paisant proporcingumo principo, turto civilinio konfiskavimo modelis galėtų būti įtvirtintas specialiu įstatymu, pagal kurį būtų galima konfiskuoti turtą, jeigu įrodomas jo kilmės neteisėtumas. Tačiau teisės aktuose nustatytos ir taikomos priemonės turėtų būti proporcingos siekiamam tikslui, neribotų asmens teisių labiau negu būtina teisėtam ir visuotinai reikšmingam tikslui pasiekti, nesudarytų prielaidų piktnaudžiauti teise.

CIVIL CONFISCATION OF PROPERTY AS A LEGAL INSTRUMENT OF ORGANIZED CRIME PREVENTION

Romualdas Drakšas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Sumarry. *The article examines the problematic aspects of newly created civil property confiscation and concludes that seizure of property per se poses a number of problems in administrative and criminal law that need to be adressed. Moreover, it will be even more problematic in civil proceedings, which should not include criminal law ca-*

tegories and institutes that do not adapt to this process. Criticizing the unclearness and ambiguity of the definitions contained in the draft legislation and the incompleteness, illogicality and contradiction to fundamental legal principles in the draft legislation itself, the author acknowledges that, in keeping with the principle of proportionality, there could be established a model for the confiscation of civil assets, which would allow the property to be seized as evidence when proved the illegality of its origin. The measures laid down and applied by law should be proportionate to the objective pursued, without limiting the rights of the individuals beyond what is necessary to achieve as a legitimate and universally important objective, and would not create suggestions for abuse. The article proposes to consider the creation of a new set of documents that meet the requirements of the constitutional and international instruments.

Keywords: *organized crime, criminal liability, civil confiscation of property, civil process.*

Romualdas Drakšas, Mykolo Romerio teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso instituto profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, baudžiamoji atsakomybė, bausmių skyrimas.

Romualdas Drakšas, Mykolas Romeris Law school, Institute of Criminal Law and Procedure. Research interests: criminal law, criminal liability, sentencing.